

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมของคนในชนบทแบบดั้งเดิมของไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ในกระบวนการผลิตของสังคมแบบนี้ต้องพึ่งพาธรรมชาติและพึ่งพากันเอง ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมชุมชนขึ้น สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์ กล่าวว่า วัฒนธรรมของชุมชนชนบทก่อตั้งขึ้นจากการต่อสู้เพื่อให้ทุกคนมีอยู่มีกิน และจากการที่ต้องอยู่ร่วมสัมพันธ์กันเป็นสังคมชุมชน การต่อสู้เพื่อการมีอยู่มีกินก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการผลิตโดยเฉพาะการผลิตแบบเกษตรกรรม การต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตรอดนี้ต้องขึ้นอยู่กับธรรมชาติและพึ่งพาธรรมชาติ จึงเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์กับธรรมชาติขึ้นเป็นวัฒนธรรมความเชื่อ รวมทั้งการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนก็มีการจัดระบบความสัมพันธ์ทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ก่อให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่สัมพันธ์กันซึ่งทั้ง 3 ส่วนนี้มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา (สุรเชษฐ เวชชพิทักษ์, 2533, หน้า 12)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา กล่าวว่า ลักษณะเศรษฐกิจของสังคมเกษตรกรรมเดิมเป็นเศรษฐกิจพอยังชีพ ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และผลิตซ้ำได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพาโลกภายนอก มีความผูกพันภายในสูง สมาชิกของชุมชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการผลิต มีความเพียงพอในตัวเอง มีความเชื่อร่วมกันคือนับถือผีปู่ย่าตายายเดียวกันในหมู่บ้าน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2527, หน้า 91) วัฒนธรรมประเพณีในชุมชนชนบทนั้นเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์และความเชื่อทางศาสนา ซึ่งทำให้เกิดประเพณีของชุมชนขึ้น เช่น ประเพณีการลงแขก การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้การผลิตเป็นไปด้วยดี (วิทยากร เชียงกุล, 2534, หน้า 259)

การผลิตทางการเกษตรแบบดั้งเดิมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 และเมื่อรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเริ่มแผนฯ 1 เมื่อ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ก็ได้มีนโยบายและโครงการต่าง ๆ ที่สนับสนุนการเพิ่มผลผลิตในอัตราที่สูงขึ้น มีการเพิ่ม

พื้นที่เพาะปลูกและการเพิ่มผลผลิตจากพื้นที่ที่มีอยู่เดิมโดยใช้วิธีการสมัยใหม่ เหตุผลที่มีการเพิ่มผลผลิตก็เพื่อเลี้ยงประชากรที่เพิ่มมากขึ้น เพื่อการส่งออกและนำเงินตราต่างประเทศที่ต้องมาใช้ในการพัฒนาประเทศและเพื่อเพิ่มฐานะเกษตรกรในชนบท ผลของการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเพื่อใช้ไปเป็นการเพื่อขายทำให้มีการขยายพื้นที่การผลิต ผลก็คือป่าไม้ถูกทำลายและส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและชีวิตความเป็นอยู่ของคนโดยรวม เช่น ฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล ขาดแคลนน้ำ ปัญหาของยาฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืชที่ใช้เพิ่มผลผลิตซึ่งมีผลโดยตรงและปัจจุบันทันด่วนต่อมนุษย์

เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม เห็นว่าปัญหาทางกายภาพและปัญหาทางเศรษฐกิจสังคมมีสัมพันธ์ปฏิริยาเกี่ยวโยงกันอย่างแยกไม่ออก ในอันที่จะยังผลต่อความคงอยู่และพัฒนาการของระบบเกษตรนั้น ๆ หรืออีกนัยหนึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมก็มีความสำคัญต่อเสถียรภาพของระบบการเกษตรพอ ๆ กับปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษอันเนื่องมาจากสารเคมีและยาฆ่าแมลง (เบญจวรรณ ฤกษ์เกษม, 2525, หน้า 43) การพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองอย่างมากมาย การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกษตรกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขายและเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรในปริมาณที่สูง แม้จะนำรายได้อันมหาศาลเข้าสู่ประเทศ แต่ขณะเดียวกันสภาพของสังคมชนบทก็ยังมิได้ถูกพัฒนาให้ดีขึ้นนัก สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติถูกทำลายวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมสูญหาย ก่อให้เกิดปัญหาความอดอยากยากจน เศรษฐกิจของชาวไร่ชาวนาล้มละลายเป็นหนี้สินเหลือล้นพันตัว (ประเวศ วะสี, 2530, หน้า 4)

ในสถานการณ์ดังกล่าวย่อมมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนชนบทด้วย โดยอาจมีความแตกต่างไปจากเดิม ประเด็นนี้ทำให้ผู้วิจัยใคร่จะทราบบว่า การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนชนบทจะมีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรอย่างไร และมีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนที่มีผลกระทบต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรของชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงความสัมพันธ์ของคนในการเปลี่ยนแปลงสู่ระบบการผลิตเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับผู้สนใจศึกษาการเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ในชุมชน
2. ผลจากการศึกษาวิจัยใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจ หน่วยงานของรัฐและเอกชน ที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับระบบการผลิตในโอกาสต่อไป
3. ทำให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนชนบท

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความสัมพันธ์ทางสังคม หมายถึง การกระทำต่อกันระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม กลุ่มคน กับกลุ่มคนในชนบท

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคมซึ่งอาจจะก้าวหน้าหรือถอยหลัง และอาจก่อให้เกิดประโยชน์หรือเกิดโทษก็ได้ การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาเพื่อการดำรงอยู่ของสังคม

ระบบการผลิต หมายถึง การผลิตทางการเกษตรที่ต้องใช้ปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน การจัดการ โดยจะใช้เทคโนโลยีขั้นสูงมาเร่งปัจจัยการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตจำนวนมาก และตอบสนองความต้องการของตลาดโดยชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนชนบทจะเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยการผลิต

ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบที่อยู่ภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งเสริมและเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน ที่ส่งผลต่อระบบการผลิตด้านการเกษตร

ขอบเขตการวิจัย

ผู้ดำเนินการวิจัยได้จำกัดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตของพื้นที่

พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาคือ หมู่บ้านโละป่าหาญ หมู่ที่ 4 ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่คือ เป็นชุมชนที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ซึ่งมีการจัดการเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตร มีองค์กรเข้มแข็งในการรับผิดชอบ มีบทบาทในการจัดการผลผลิตทางการเกษตร มีการวางกฎระเบียบและขอบเขตอย่างชัดเจนโดยเป็นที่ยอมรับของชุมชนใกล้เคียง และชุมชนมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอกชุมชน มีระบบความคิดความ

เชื้อและพิธีกรรมที่สนับสนุนความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาวะการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาได้กำหนดประเด็นกว้าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาภาคสนามดังต่อไปนี้

2.1 ประวัติของหมู่บ้าน สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะที่ตั้งของชุมชน ลักษณะทางนิเวศวิทยา ลักษณะของสังคม กลุ่มคน วัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมและโครงสร้างทางสังคม

2.2 ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร องค์ความรู้ กฎเกณฑ์และวิกฤตการณ์ที่ประสบปัญหาในการจัดการเกี่ยวกับผลผลิตทางการเกษตร

2.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนชนบท อาทิเช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เครือญาติและกลุ่มทางสังคม ทั้งความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชนในประเด็นของลักษณะความสัมพันธ์ที่มีอยู่และเปลี่ยนแปลงไป ตลอดทั้งการจัดการ วิธีการจัดการและรูปแบบการจัดการผลผลิต โดยมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

2.4 ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน

แหล่งข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา คือ กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการและที่ไม่เป็นทางการ เช่น ผู้นำทางพิธีกรรม แก่เหมีอง แก่ฝ่าย ผู้สูงอายุและสมาชิกของชุมชนที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวกับระบบการผลิตด้านการเกษตรในชุมชนชนบท